

Методичні рекомендації

«Про здійснення комплексної експертизи об'єктів грифування (крім електронних) та критеріїв їх оцінювання з метою надання оцінки доцільності надання відповідного грифа Міністерства освіти і науки України»

Створення навчальної літератури нового покоління є одним із першочергових завдань реформування української національної освіти.

Згідно із Законом України «Про освіту» освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації. Задля створення передумов досягнення пріоритетів, визначених даним Законом, Концепцією «Нова українська школа» передбачено розроблення сучасної навчальної літератури.

З метою забезпечення закладів освіти якісними навчальними виданнями, визначення доцільності їх використання в освітньому процесі закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, закладів дошкільної, спеціалізованої та професійної (професійно-технічної) освіти, Міністерством освіти і науки України встановлено процедуру надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам (далі – об'єктам грифування). Цю процедуру регламентовано Порядком надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 20 липня 2020 року № 931, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 року за № 1119/35402 (далі – Порядок).

Відповідно до Порядку гриф надається такій навчальній літературі:

підручникам;

навчальним посібникам;

навчально-методичним посібникам.

До навчальних посібників відповідно до класифікації, встановленій «Національним стандартом України «Видання. Основні види. Терміни та визначення. ДСТУ 3017:2015», належать: **навчальний посібник, робочий зошит, практикум, хрестоматія, навчальний наочний посібник.**

Гриф Міністерства освіти і науки України надається навчальній літературі та навчальним програмам за рішенням предметної (галузевої) експертної комісії (далі – Комісія) на підставі експертних висновків комплексної експертизи (далі – експертиза), що включає науково-методичну, психолого-педагогічну та антидискримінаційну складову, а також (за рішенням Комісії) може включати художньо-технічну складову.

Експертний висновок – складений фахівцем у письмовій формі критичний відгук, що містить аналіз навчального видання щодо його відповідності встановленим критеріям, зауваження, пропозиції та оцінку доцільності надання відповідного грифа Міністерства освіти і науки України.

В експертному висновку експерт має зазначити:

- відомості про об'єкт грифування (назва, автор(и)/упорядник(и), клас/рік навчання);

- визначити відповідність поданого навчального видання критеріям, що наведено нижче (із зазначенням зауважень і пропозицій щодо вдосконалення);

- обґрунтовано оцінити якість об'єкта грифування і підвести підсумок щодо доцільності його видання з одним із таких формулювань:

«надати гриф *«Схвалено для використання в освітньому процесі»*;

«рекомендувати Міністерству освіти і науки надати гриф *«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»*;

«направити на доопрацювання»;

«відхилити».

Експертний висновок має бути обґрунтованим, розгорнутим, із зазначенням позитивних переваг та недоліків об'єкту грифування. Невідповідність видання певним критеріям потрібно конкретизувати, навести приклади із зазначенням сторінок («до прикладу, с...., с....»).

Утім наголошуємо, що експерт **не повинен здійснювати редагування тексту**, а лише навести певну кількість виявлених фактичних/термінологічних/мовних та інших видів помилок. За потреби, експерт може підкреслити, що даний об'єкт грифування потребує редакторського (чи коректорського) опрацювання.

Експертиза навчальних видань здійснюється за такими критеріями:

1. Відповідність змістового наповнення навчального видання чинним нормативно-правовим актам у сфері освіти.

Під час аналізу навчального видання за цим критерієм, експерт має оцінити відповідність:

модельних (навчальних) програм – вимогам державних стандартів відповідного рівня освіти;

підручників – відповідним освітнім/модельним/навчальним програмам;

навчальних посібників – освітнім/модельним/навчальним програмам з навчального предмета (інтегрованого курсу) або чинним підручникам (в анотації до навчального посібника має бути зазначено таку інформацію);

навчально-методичних посібників – сучасним вимогам до методики навчального предмета (інтегрованого курсу), новітніх підходів у дидактиці, методиці тощо.

2. Оптимальність обсягу змістового наповнення навчального видання відповідно до категорії користувачів

Оцінюючи навчальні видання для здобувачів освіти (підручники, навчальні посібники) за даним критерієм, експерт має звернути увагу на:

відповідність обсягу навчального матеріалу об'єкту грифування кількості годин, відведених на вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу);

достатність (чи недостатність) навчального матеріалу для досягнення результатів навчання, визначених освітньою/модельною/навчальною програмою;

доцільність і збалансованість/оптимальне співвідношення теоретичного і практичного навчального матеріалу.

Недоцільно розміщувати в навчальних виданнях, що друкуються за кошти державного бюджету, додатки, матеріал яких не відповідають темам типової освітньої/модельної/навчальної програми. У підручниках може бути наведено додаткові навчальні матеріали, у тому числі для задоволення пізнавальних потреб учнів (за необхідності), але їх обсяг не повинен перевищувати 2 % обсягу всього підручника.

Здійснюючи експертизу *навчально-методичних посібників для педагогічних працівників*, експерт має встановити оптимальність вміщених у виданні матеріалів для розкриття особливостей певної методики навчання/педагогічної технології/опису нових підходів у навчанні тощо; відсутність прямих запозичень текстів, що розміщені у вільному доступі мережі Інтернет.

3. Відповідність виду навчального видання

Аналіз навчального видання за цим критерієм передбачає визначення його відповідності заявленому виду навчальної літератури.

Експерт має взяти до уваги таке.

Підручник – навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає модельним навчальним програмам у сфері повної загальної середньої освіти, освітнім програмам з професійно-практичної підготовки і містить систему базових знань та умінь, спрямованих на досягнення очікуваних результатів, визначених освітньою/модельною/навчальною програмою. До підручників також належить Буквар. Змістове наповнення підручника має в повній мірі реалізовувати мету й завдання навчального предмета (інтегрованого курсу), визначеного програмою за певний освітній період, клас (рік) навчання.

Навчальний посібник – навчальне видання, що доповнює або частково/повністю замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного навчального предмета (інтегрованого курсу) або окремих їх розділів/тем; містить практичні завдання та/або вправи із певного навчального предмета (інтегрованого

курсу), професійно-практичної підготовки. До навчальних посібників також належать посібники серії «Шкільна бібліотека».

Навчальний посібник, що частково/повністю замінює підручник має відповідати освітній /модельній/навчальній програмі з певного навчального предмета (інтегрованого курсу) і може вміщувати навчальний матеріал і практичні завдання для його опанування. Для закладів дошкільної освіти такі навчальні видання мають містити методичний коментар для дорослого щодо виконання запропонованих завдань.

Робочий зошит має містити дидактичний матеріал для самостійної роботи здобувачів освіти під час освоєння ними навчального предмета (інтегрованого курсу). Його створюють для оптимізації та підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти на всіх етапах освітнього процесу. Сфера застосування робочих зошитів різна – для виконання практичних/проектних завдань; засвоєння навчального матеріалу; організації самостійної роботи; оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів освіти тощо. Водночас, ці навчальні видання прикладного спрямування, тому подані у них матеріали мають бути практико-зорієнтовані (потрібно дописати, докреслити, домалювати тощо безпосередньо на сторінках зошита) та узгоджені з відповідним підручником (ця вимога стосується навчальних видань для закладів загальної середньої освіти). У робочих зошитах не рекомендовано розміщувати матеріал, що дублює матеріал підручника.

Практикум має містити сукупність практичних завдань і (або) вправ з певного навчального предмета (інтегрованого курсу), які сприятимуть засвоєнню набутих знань та умінь. Зміст завдань і (або) вправ має бути узгоджено з вимогами чинної типової освітньої/модельної/навчальної програми певного навчального предмета (інтегрованого курсу). До практикумів належать збірники: задач і вправ, текстів диктантів, лабораторних і практичних робіт, тестових завдань тощо.

Хрестоматія (у тому числі *навчальний посібник серії «Шкільна бібліотека»*) - навчальне видання, яке містить літературно-художні, історичні та інші твори або уривки з них, які є об'єктом вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу) відповідно до офіційно затвердженої освітньої/модельної/навчальної програми (різновид - книга для читання). Такий навчальний посібник створюється для зацікавлення, мотивації учнів до вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу), стимулювання потреби в пошуку нової інформації задля пізнавального розвитку. У таких посібниках розміщено додаткові матеріали/тексти/відомості, подані у формі, цікавій і доступній сучасним дітям, та методичний апарат (запитання і завдання) мотивуючого характеру.

Навчальний наочний посібник – навчальне видання, яке містить ілюстративно-наочні матеріали, що сприяють вивченню і викладанню навчального предмета (інтегрованого курсу), засвоєнню їх змісту, розвитку та вихованню особистості

(різновидом навчальних наочних посібників є картографічні посібники, атласи, таблиці, плакати, альбоми, карткові видання тощо).

Атлас навчальний – картографічне видання, що містить об'єднані загальною темою карти або зображення. Це видання може містити певну кількість пояснювальних текстів, картосхем та графіків, що розкривають навчальну тему.

Карта (мапа) навчальна – картографічне видання, що містить зменшене, побудоване в картографічній проєкції, узагальнене й виконане у певній системі умовних позначень зображення поверхні Землі/іншого небесного тіла/позаземного простору тощо. Карти навчальні мають бути адаптовані до освітнього процесу: чітко структуровані відповідно до тематичного змісту програм і підручників. Написи на картах і в пояснювальних текстах мають бути чіткими, виразними, легко читатися. Карти мають бути укладені на основі сучасних статистичних матеріалів, згідно з вимогами, встановленими чинними нормативними документами у сфері картографії.

До окремого різновиду карт навчальних належить *контурна карта* — особливий вид бланкових карт, що містить елементи географічної основи й координатну сітку, призначену для виконання здобувачами освіти навчальних завдань з географії, історії, астрономії тощо. Контурні карти за змістом мають бути узгоджені з відповідними темами та практичними роботами, визначеними освітньою/модельною/навчальною програмою. За докладністю картографічного зображення вони мають відповідати картам атласу.

Навчально-методичні посібники – навчальні видання, що містять матеріали з методик викладання, виховання, напрямів психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги). Основним змістом таких видань є методика викладання навчального предмета/інтегрованого курсу (або їхніх розділів/частини) або методика щодо розвитку/виховання/корекції особистості. Навчально-методичні посібники для педагогічних працівників мають бути спрямовані на професійне зростання педагогів, реалізацію їхніх потреб у самоосвіті; розкривати особливості нових методик/технологій навчання, специфіку реалізації в освітньому процесі компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, диференційованого та інтегративного підходів тощо. У таких посібниках має міститися теоретична інформація з питань загальної дидактики/методики/технології навчання (зміст, методи, організаційні форми, інноваційні підходи в методиці тощо) та методичні рекомендації щодо її практичного впровадження, настанови щодо використання певних методичних прийомів, стратегій навчання, практичний матеріал, завдання для самооцінювання.

4. Науковість викладу навчальної інформації

Змістове наповнення навчальних видань має відповідати вимогам Закону України «Про освіту» і **не порушувати принципу академічної доброчесності**.

Змістове наповнення має відповідати сучасним науковим концепціям, сучасному рівню знань, що реалізується через точний і коректний виклад загальноприйнятої наукової термінології.

У навчальних текстах має бути дотримано вимогу відповідності розкриття основних наукових положень віковим особливостям та життєвому досвіду здобувачів освіти, можливостям засвоєння його на належному рівні.

У навчальних виданнях має подаватися достовірна інформація з перевірених джерел із обов'язковим посиланням на джерела інформації (показчик джерел інформації може бути на останній сторінці видання).

5. Системність, логічність, послідовність, наступність і перспективність викладу навчальної інформації

Аналізуючи навчальне видання за даним критерієм, експерт має визначити реалізацію системності й цілісності знань, дотримання логічності, послідовності й наступності у викладі навчального матеріалу, урахування попередньої освітньої підготовки здобувачів освіти (не вживати терміни і поняття раніше, ніж опрацьовується тема, не наводити невідомі учням терміни і поняття без чітких, зрозумілих, доступних учням відповідно до їхньої вікової категорії пояснень/тлумачень/визначень), передбачення перспективності опрацювання програмового матеріалу.

Розподіл змісту навчального видання за розділами, параграфами, пунктами тощо має бути дидактично виправданим, послідовно й логічно розміщеним. Для відповідних навчальних посібників – співвіднесеним з розподілом змісту за розділами (параграфами, пунктами тощо) відповідного підручника.

6. Реалізація ціннісного компонента у змісті навчальних видань, його українознавче наповнення

Навчальне видання має сприяти формуванню системи цінностей, розвитку толерантності, співчуття, справедливості, чесності тощо. Навчальний зміст й методичний апарат мають бути спрямовані на формування мотиваційної сфери (визначення потреб, мотивів, намірів, цілей, прагнень); соціальних цінностей (почуття патріотизму, національної свідомості); особистісних цінностей (гуманність, працелюбність, чесність, правдивість тощо); соціальної поведінки; громадянської позиції, безпечних норм життєдіяльності; екологічної культури; інших якостей особистості, її поглядів, переконань, життєвих пріоритетів.

Українознавче наповнення має містити науково обґрунтовану інформацію про факти, події, явища тощо з історії України, що сприятиме вихованню у здобувачів освіти любові до рідного краю та свого народу, зацікавленості у

підтримці народних традицій, пошани до історичних діячів, національної свідомості й гідності, вихованню громадянина Української держави.

Використання зразків українського фольклору, мистецтва, прикладів традиційної української культури (традиції українського народу, побут тощо) звернення до особливостей тваринного та рослинного світу рідного краю тощо має бути виваженим, дидактично доцільним.

7. Доцільність і коректність методичного апарату навчального видання відповідно до категорії користувачів; його спрямованість на реалізацію різних підходів у навчанні (особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного тощо)

Методичний апарат об'єкту грифування (відповідно до виду навчальної літератури) має містити запитання і завдання переважно практичного спрямування, зокрема пов'язані із повсякденним життям.

Аналіз навчального видання за даним критерієм має визначити:

- методичну доцільність запропонованої системи запитань, завдань і вправ у контексті вимог до викладання навчального предмета (інтегрованого курсу);
- відповідність методичного апарату віковим особливостям здобувачів освіти;
- різноманітність та оригінальність методичного апарату, що передбачає наявність запитань і завдань:
 - для набуття досвіду застосування набутих знань і умінь;
 - щодо формування ключових компетентностей;
 - з моделювання життєвих ситуацій;
 - для обговорення;
 - що містять спеціально сконструйовані ситуації вибору;
 - для самоаналізу, самооцінки, самопізнання;
 - що створюють передумови для співпраці, активної участі здобувачів освіти в процесі пізнання;
 - які залучають до співпраці учнів/учениць з дорослими тощо.

Аналіз за цим критерієм також має виявити наявність завдань різного ступеню складності, що сприяють організації диференційованого вивчення предмета (інтегрованого курсу), ефективної організації індивідуальної навчальної діяльності здобувачів освіти з різними здібностями й навчальними можливостями.

Слід звертати особливу увагу, наскільки методично правильно, зрозуміло й коректно сформульовані запитання і завдання відповідно до категорії користувачів.

8. Відповідність тестових завдань вимогам і нормам тестології (за наявності)

За наявності у навчальному виданні тестових завдань, експерт має звернути увагу на їхню відповідність вимогам і нормам тестології.

Тест – це система формалізованих завдань, підібраних за певними правилами і призначених для виявлення освітнього рівня учня.

Тестове завдання – це кожне окреме питання, а для деяких типів завдань – також набір потенційних відповідей на завдання. Часто в стандартизованих тестах є багато «питань», які потенційно мають кілька відповідей. Отже, тестове завдання – це термін, який використовують для позначення як питання, так і можливих відповідей у завданнях множинного вибору. Тестове завдання також позначає питання відкритого типу, хоча відповідь здобувача освіти не вважається частиною завдання.

Під час аналізу тестових завдань потрібно звернути увагу на таке:

- обов'язковою складовою є інструкція, у якій описується система оцінювання, шкалювання, наводяться принципи організації роботи з тестами;
- тестові завдання усіх варіантів у межах однієї теми мають бути одного виду (типу) - закритого, відкритого;
- дистрактори тестових завдань мають формулюватися чітко, лаконічно, мати приблизно однакову довжину рядка.

Під час аналізу тестових завдань слід звертати особливу увагу на коректність системи їх оцінювання та шкалювання.

Шкалювання – це процес формування тестових шкал і тестових норм, тобто правил нарахування тестових балів за результатами тестування на основі статистичних даних. Після тестування складається таблиця (шкала) відповідності між первинними та тестовими балами.

Пропонована для ознайомлення література:

Створюємо якісний тест. І. Булах, М. Мруга. Майстер-клас. К. 2006 (<https://testcentr.org.ua/books/stvoryuyemo-yakisnyy-test.pdf>);

Практичний посібник для розробників тестових завдань (USAID). К. 2014(https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Upravlinnya_navchannyam_i_znannyami/Manual_for_test_writers.pdf)

Методичні рекомендації зі складання тестових завдань / В.П. Сергієнко, Л.О. Кухар. – К., НПУ, 2011. – 41 с (https://moodle-student.fi.npu.edu.ua/pluginfile.php/32/mod_resource/content/) тощо.

9. Спрямованість навчального видання на формування ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту»

Аналіз навчального видання за даним критерієм має встановити наявність та системність застосування у навчальному виданні інформаційно-пізнавального

матеріалу та практико-спрямованих завдань, орієнтованих на формування усіх ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту».

10. Відповідність текстів навчальних видань нормам літературної мови

Мова навчального видання має відповідати нормам української/іноземної літературної мови, у тому числі орфографічним, пунктуаційним, стилістичним, граматичним.

11. Аудіосупровід (для підручників з іноземних мов та української мови для класів з навчанням мовами національних меншин закладів загальної середньої освіти)

Аналіз за цим критерієм має засвідчити відповідність змісту аудіосупроводу змісту підручника.

Характерною ознакою аудіосупроводу має бути технічно якісний звук. Коректне, з точки зору відповідної мови, фонетично-інтонаційне оформлення є запорукою якісного зразка для наслідування учнем. Тембр і темп озвучення мають сприяти безперешкодному сприйняттю матеріалу на слух.

Наявні в аудіосупроводі голоси повинні належати представникам різної статі. Ритміко-пісенний матеріал має бути представлений з якісним музичним оформленням. Використані звукові ефекти мають слугувати допоміжним інструментом для уявлення учнем/ученицею комунікативної ситуації, яка озвучується.

12. Художнє оформлення навчального видання

Художнє оформлення навчального видання має відповідати Державним санітарним нормам і правилам «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей», затвердженим наказом Міністерством охорони здоров'я від 18 січня 2007 року № 13 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 січня 2007 року за № 77/13344 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0077-07#Text>).

Художнє оформлення навчального видання для учнів має бути сучасним, відповідати віковій категорії здобувачів освіти, викликати їх зацікавленість.

Важливим елементом змістового наповнення навчального видання є *ілюстрації*. До них належать малюнки, фото, карти, схеми, графіки, діаграми та інші візуальні зображення. Вибір виду ілюстрацій залежить від мети, яку ставить перед собою автор/авторка, і мають відповідати сучасним реаліям. Ілюстрації повинні пояснювати, доповнювати, уточнювати вербальну інформацію або бути самостійною дидактичною одиницею.

Кількість і характер ілюстрацій мають бути зумовлені особливостями змісту (звісно, не всі поняття доречно пояснювати через ілюстрацію – краще описати їх словесно і, навпаки, маловідомі конкретні поняття варто проілюструвати).

У подачі візуального ряду має бути дотримано повної відповідності тексту та ілюстрацій щодо послідовності наведення, реалістичності пропорцій у розмірах, кольорах словесно та візуально представлених елементів (наприклад, тварин, рослин, предметів побуту тощо).

У навчальній літературі для учнів /учениць вигляд ілюстрацій, схем, карт, креслень має відповідати ступеню підготовленості здобувачів освіти до їх сприйняття, сучасним реаліям життя, відображати рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, ураховувати ступінь підготовленості учнівства до сприйняття певних зображень із дотриманням антидискримінаційних вимог. Ілюстративний ряд повинен бути цілісним, художньо-виразним та сприяти естетичному розвитку учнів/учениць.

Авторство творів мистецтва може зазначатися як у підписах до них, так і на окремому аркуші наприкінці видання з посиланням на відповідні сторінки.

Неприпустимим є використання ілюстрацій, що несуть застарілі образи або спрямовані тільки на зображення одного типу сучасної культури (наприклад, сільської, при нехтуванні реалій міської сучасної культури й навпаки).

Кількість і характер умовних позначень, що використовуються в навчальному виданні, повинні відповідати змістові навчального предмета, віковій категорії та психофізичним можливостям учнів/учениць; окремі види позначень мають добре розрізнятися візуально, а також чітко узгоджуватися зі змістом позначених ними завдань.

Зауважимо також, що умовні позначення мають бути оформлені в одному стилі та без надмірної деталізації.

Обкладинка навчального видання має відповідати вимогам сучасного дизайну (композиція, зображення). Обкладинка й титульний аркуш мають утворювати композиційну єдність видання.

Недоцільно розміщувати в навчальних виданнях, що друкуються за кошти державного бюджету:

- покликання на відеохостінговий сайт YouTube;
- покликання на сайт видавництва (головну сторінку), де розміщено наявний у видавництві асортимент навчальної/художньої літератури;
- покликання на різні сайти, які містять неперевірену інформацію, а переважно суперечливий матеріал;
- контент, що містить будь-яку рекламу.

У навчальних виданнях можуть використовуватись QR-коди. Інформація в QR-кодах повинна мати зв'язок з матеріалами цього видання, бути функціональною в даному виданні.

13. Відсутність різних видів дискримінації

Аналіз навчального видання за цим критерієм встановлює відсутність в текстовому (конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компонентах видання дискримінаційних (у т.ч. стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками.

В об'єкті грифування має бути представлено максимально різноманітних персонажів/дійових осіб різного віку, статі, місця проживання тощо. Коректною вважається представленість якомога ширшого діапазону персонажів/дійових осіб: чоловіків/жінок, людей з різним місцем проживання, людей різних віросповідань і т. д.

У виданні має використовуватися недискримінаційна мова, тобто формулювання, позбавлені андроцентризму, сексизмів і будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів. Коректними вважаються звертання у формі:

- збірних іменників (наприклад, учнівство);
- описових конструкцій (учнівська аудиторія);
- за можливості – паралельні форми маскулінитивів і фемінітивів (наприклад, учні й учениці).

Обов'язковим є використання термінології, яка відповідає не лише законодавству, але й вимогам, що висуваються групами людей, які об'єднані певними ознаками. Наприклад, ромів некоректно називати циганами. Так само не можна людей з інвалідністю називати інвалідами, людьми з обмеженими можливостями, людьми з особливими потребами (допускається вживання конструкції «дитина з особливими освітніми потребами»).

Важливою складовою відповідності навчального видання антидискримінаційним вимогам є наявність завдань, вправ, коментарів, ілюстрацій, спрямованих на формування:

- полікультурної спрямованості (толерантного ставлення до представників/-ць різних народів, національних та етнічних груп, культур, традицій і вірувань, здатності до міжнаціонального і міжконфесійного діалогу);
- формування уміння виявляти і поважати різні точки зору;
- формувати розуміння потреб та можливостей інших людей.

Навчальне видання також не може містити інформацію, що спотворює зміст прав людини чи дає хибне уявлення про них.

Зразок оформлення експертного висновку

ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК

(назва видання, категорія користувачів, рік навчання)

(автор(и)/укладач(и))

(Оцінка змістового наповнення та художнього оформлення навчального видання за поданими критеріями):

Висновок:

Експерт:
(ПІБ, посада, місце роботи,
педагогічне/ вчене звання)

(підпис)

дата